

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ
Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти

Серійне видання
“Безперервна освіта
бібліотекарів і працівників
музеїв України”
Випуск 30

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ

**Збірник матеріалів
щодо організації співпраці бібліотек і музеїв**

КИЇВ – 2011

Укладачі:

В.Б. Врублевська, заслужений працівник культури,
професор НАКККиМ;

В.К. Скнарь, заслужений працівник культури,
кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
соціокультурної діяльності та зовнішньокультурних зв'язків НАКККиМ

Рецензент

І.О. Шевченко, кандидат педагогічних наук, доцент,
заслужений працівник культури, президент УБА

Дистанційне навчання : збірник матеріалів щодо організації
співпраці бібліотек і музеїв / уклад.: В.Б. Врублевська, В.К. Скнарь. –
К. : НАКККиМ, 2011. – 36 с.

Збірник містить доповіді та повідомлення щодо організації співпраці бібліотек і музеїв.

Видання розраховане на бібліотечних і музейних працівників, викладачів, студентів, аспірантів і всіх, хто цікавиться бібліотечною та музейною справою в Україні. Матеріали можуть бути використанні в організації дистанційного навчання.

ЗМІСТ

Скнарь В.К. Проблеми дистанційної освіти працівників бібліотек і музеїв.....	4
Врублевська В.Б. Питання змісту дистанційної освіти працівників музеїв	10
Гудзима Г.І. Бібліотека, школа, музей: шляхи співпраці	13
Медведєва І.М. Освітня діяльність музею – базис для формування музейної педагогіки.....	20
Соляник Л.П. Джерело раритетів – Київська обласна бібліотека для дітей	22
Безручко Н.І. Позиціонування для співробітництва: бібліотеки, школи, музеї.....	26
Прохорова Л.Б. Комплексний підхід до науково-просвітницької діяльності: програми та проекти Музею історії міста Горлівка	32

В.К. Скнарь,
кандидат педагогічних наук,
професор

Проблеми дистанційної освіти працівників бібліотек і музеїв

Сьогодні Україна має зробити вибір: чи постійне відставання, чи випереджальний розвиток і входження до кількості технологічно розвинутих держав світу. Ми вважаємо, що для нас є єдино перспективним другий шлях. Поставленої мети можна досягти за рахунок ефективно працюючого потенціалу суспільства, при цьому головна увага повинна приділятися розвитку інтелектуальних продуктів, послуг, освіти в соціокультурній сфері, дистанційному навчанню. Дистанційне навчання працівників бібліотек і музеїв ми можемо розглядати як сучасний міжнародний проект, що потребує особливого управління.

Потрібен перехід вітчизняної культури, економіки, науки, освіти на інноваційні шляхи розвитку, що, у свою чергу, вимагає сучасного теоретичного й практичного управління, кооперації при формуванні та реалізації спільних перспективних проектів. Такі проекти дають можливість в умовах перехідної економіки розвинути систему освіти, культури та державним бібліотекам і музеям, підтримати їх, а також започаткувати нові сфери діяльності в регіоні, що сприяє розвитку культурного й інформаційного ландшафту сучасної України.

Для активізації вітчизняного інтелектуального потенціалу необхідно забезпечити режим максимального сприяння, пріоритетного обслуговування в соціокультурній сфері, створити в Україні ефективні умови використання Інтернет-технологій та Інтернет-ресурсів, систему дистанційного навчання. Освіта в Україні відіграє вирішальну роль як у соціальному, так і в економічному розвитку країни, а також є запорукою життєвого та кар'єрного успіху громадян. Програма розвитку освіти має визначити нові політичні пріоритети, а також структурні зміни в соціокультурній сфері, дистанційній освіті, якщо метою українського суспільства є вирішення соціальних та економічних проблем шляхом реформування системи освіти. Необхідно звертатися до широкого кола питань: від змісту освіти до способів надання якісної безперервної освіти в соціокультурній сфері. Ці питання потребують більш конкретного визначення пріоритетів стосовно державних інвестицій, систематичного перегляду усіх структурних змін і заходів, що можуть привести до збільшення ефективності дистанційної освіти музейних і бібліотечних працівників.

Ми також беремо до уваги значення згаданих вище питань у контексті управління та фінансування системи безперервної освіти в соціокультурній сфері. Нова структура управління потребуватиме створення прозорої системи установ і державного фінансування, стратегічних можливостей на центральному рівні та більших повноважень на місцевому й інституційному рівнях для більш ефективного й фінансово зваженого надання освітніх послуг. Нове бачення освіти, її спрямування на локалізацію має надати значно більше повноважень для адаптації навчальних програм до місцевих умов і попиту на дистанційну освіту. Це завдання вимагатиме іншого, більш професійного підходу до працівників соціокультурної сфери, безперервної освіти, її обсягу, юридичного статусу, повноважень, підвищення кваліфікації та кар'єрного росту, а також розвитку дистанційної освіти та соціальної підтримки.

На сьогодні необхідними є дослідження в галузі дистанційної та безперервної освіти бібліотечних і музейних працівників.

Метою підтримки вироблення стратегії реформування знань працівників соціокультурної сфери є сприяння формуванню освітньої політики шляхом аналізу, залучення та врахування громадської думки, європейського досвіду та загального обговорення освітніх реформ у дистанційній освіті.

Теми досліджень є наскрізними для міжнародних документів і програм освітніх реформ України й інших країн. Результати досліджень є важливими для вивчення реальної ситуації в соціокультурній сфері як концепції освітньої політики Уряду України. Після аналізу ситуації та визначення ключових проблем, що є в освітній галузі, необхідним є розробка альтернативних варіантів політики, обрання та обґрунтування найкращої альтернативи.

Метою таких досліджень є надання чіткої оцінки стану справ в освітньому секторі України й окреслення можливих варіантів здійснення майбутніх змін у соціокультурній сфері.

Виходячи з того, що дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується за технологіями дистанційного навчання, особливої уваги потребує розвиток її методики та технологій. Дистанційне навчання працівників бібліотек і музеїв складається з педагогічних та інформаційних технологій. Педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, представленим в електронному вигляді.

Інформаційні технології дистанційного навчання – це технології створення, передачі та збереження навчальних матеріалів, організації й супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку.

Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України та складається із законів України “Про освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність” та інших нормативно-правових актів, ухвалених відповідно до нього.

Наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації;

зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва;

зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти та певної кваліфікації;

державна атестація осіб, які закінчують вищі навчальні заклади, – встановлення рівня якості отриманої ними вищої освіти відповідно до вимог стандартів вищої освіти після закінчення навчання за напрямом, спеціальністю;

нормативний термін навчання – термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання та встановлений стандартом вищої освіти;

стандарт вищої освіти – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання;

освітній рівень вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття кваліфікації, яка відповідає певному освітньо-кваліфікаційному рівню;

освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь і навичок особи, що забезпечують здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності;

рівень професійної діяльності – характеристика професійної діяльності за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов’язків (робіт), які виконує фахівець;

професійна підготовка – здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю;

вищий навчальний заклад – освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми й освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їхнього покликання, інтересів, здібностей і нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність;

освітня діяльність – діяльність, пов’язана з наданням послуг для здобуття вищої освіти, з видачею відповідного документа;

ліцензування – процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення;

ліцензований напрям – напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

ліцензована спеціальність – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

акредитація – процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення;

рівень акредитації – рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

акредитована спеціальність – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право здійснювати освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

До структури вищої освіти входять освітні й освітньо-кваліфікаційні рівні, які повинні передбачати дистанційне навчання працівників бібліотек і музеїв:

1) *освітні рівні*: неповна вища освіта, базова вища освіта, повна вища освіта;

2) *освітньо-кваліфікаційні рівні*: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки працівників бібліотек і музеїв шляхом поглиблення, розширення й оновлення їх професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта створює умови для безперервності й наступності освіти та містить:

- перепідготовку – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду;

- спеціалізацію – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов’язки, які мають особливості в межах спеціальності;

- розширення профілю (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов’язки в межах спеціальності;

- стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов’язків певної спеціальності.

Працівники бібліотек і музеїв, які пройшли перепідготовку та успішно пройшли державну атестацію, отримують відповідний документ про вищу освіту.

Працівники бібліотек і музеїв, які успішно пройшли стажування, розширили профіль (підвищили кваліфікацію), отримують відповідний документ про післядипломну освіту.

Післядипломна освіта здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, у тому числі на підставі укладених договорів.

Перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, вимоги до освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти й науки, погодженим зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі праці та соціальної політики.

Держава сприяє міжнародному співробітництву в галузі вищої освіти та здійснює заходи щодо розвитку й зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти в рамках двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів і угод.

Закон дозволяє визначити та проаналізувати ключові проблеми вищої освіти соціокультурної сфери в Україні, напрями майбутньої реформи та торкнутися усіх складових освітньої системи. Ця тематика стосується державних і приватних освітніх закладів, а також закладів, які знаходяться в системі профільних міністерств.

Оцінка сильних і слабких сторін української вищої освіти бібліотечних і музейних працівників, її якості, визначення готовності академічної спільноти до змін і відсоток присутнього в ній “консерватизму”, що заважатиме цим змінам, свідчать, що ця проблема є достатньо гострою, тому повинні бути визначені варіанти ефективного залучення академічної спільноти до якісних змін у дистанційній освіті. З метою покращення дистанційної освіти потрібно провести опитування серед академічної спільноти та професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів міст Києва, Львова, Рівного та Харкова. Питання, які доцільно вивчити в колективах вищих навчальних закладів України, будуть стосуватися проблематики національної системи дистанційної освіти. У результаті буде з’ясовано, з якими проблемами викладачі ВНЗ зустрічаються найчастіше, що заважає їм продуктивно працювати й удосконалювати методи своєї роботи, яка допомога їм для цього потрібна.

Особливо важливою є система моніторингу й оцінки якості дистанційної освіти в соціокультурній сфері. У цьому аспекті розглядатимуться такі проблеми, як результативність, рівність, ефективність, питання контингенту та статистичні дані сучасного моніторингу.

Зважаючи на новизну теми дистанційного навчання для України, дослідження може бути розпочато співпрацею українських і німецьких фахівців, міжнародними консультантами. Основними стають такі: якість освіти, моніторинг якості, контроль та управління якістю безперервної освіти в соціокультурній сфері.

Система підготовки науково-педагогічного складу та педагогічні інновації вимагають здійснити аналіз головних проблем, які є в системі підготовки професорського-викладацького складу, забезпечити розуміння важливості впровадження педагогічних інновацій для покращення якості української безперервної освіти в соціокультурній сфері дистанційної освіти.

На сьогодні проаналізовано стан підготовки викладацького складу та підвищення їхньої кваліфікації в закладах післядипломної освіти. Дані дослідження є необхідним інструментом процесу аналізу політики та врахування різних варіантів рішень під час вироблення національної освітньої стратегії в галузі безперервної освіти працівників соціокультурної сфери, адаптації національної освітньої політики до вимог європейської та світової практики дистанційної освіти працівників бібліотек і музеїв.

Література

1. Арчибальд Р. Управление высокотехнологичными программами и проектами / Р. Арчибальд ; пер. с англ. – М. : ДМК Пресс, 2002. – 464 с.
2. Веретенников В.У. Управління проектами : навч. посіб. / В.У. Веретенников, Л.М. Тарасенко, Г.І. Гевлич. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 280 с.
3. Дитхелм Г. Управление проектами : в 2 т. / Г. Дитхелм ; перев. с нем. – СПб. : Бизнес-пресса, 2004. – 288 с.
4. Коноплицький В.А. Економічний словник : тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук. – Житомир : ЖІТІ, 2002. – 345 с.
5. Таркуцяк А.О. Фінансовий аналіз та управлінські рішення : навч. посіб. / А.О. Таркуцяк. – К. : Вид-во Європ. ун-у, 2002. – 201 с.

В.Б. Врублевська,
професор НАКККіМ

Питання змісту дистанційної освіти працівників музеїв

У різні історичні періоди музеї виконували важливу соціальну функцію: були скарбницею культурного надбання людства.

У сучасному світі музей – це історично обумовлений багатофункціональний інститут соціальної інформації, призначений для збереження культурної спадщини, накопичення та розповсюдження знань.

Як показує історична ретроспекція, підвищений суспільний інтерес до музею та формування його інституціональної ролі особливо зростає в останні десятиліття, підкреслюючи тим самим важливість системи зв'язку людини зі світом у його розмаїтті й протиріччях.

Особливістю українського музейництва був тісний зв'язок з потребами суспільства; його економічним, науковим, культурним становленням.

У процесі формування національної свідомості й духовності суспільства на сучасному етапі розбудови української державності музеям належить одне із чільних місць.

У процесі дистанційного навчання працівники бібліотек і музеїв повинні сформувати в студентів уявлення щодо основних понять, визначень і принципів музеєзнавства як специфічної сфери суспільної науки, що вивчає процеси соціальної інформації, пізнання й передачі знань за допомогою музейних предметів.

Дистанційний курс полягає в тому, що в ході вивчення дисципліни студенти повинні:

- оволодіти основними положеннями Законів України “Про музеї і музейну справу”, “Про визначення, ввезення та повернення культурних цінностей”;

- освоїти правові, економічні засади наукового комплектування, вивчення, збереження Музейного фонду України;

- ознайомитися з міжнародною діяльністю музеїв України, українських музеїв у світі, зарубіжним музеєзнавством, новітніми тенденціями в розвитку музейної справи.

Працівники музейної сфери повинні вміти:

- визначати ключові поняття музеєзнавства;

- володіти інформаційними формами роботи музею щодо залучення відвідувачів усіх вікових і соціальних категорій;

- пропагувати засобами музейної роботи національне культурне надбання України.

Методика дистанційного навчання предметів передбачає читання лекцій, проведення практичних занять на базі провідних музеїв м. Києва.

У процесі дистанційного навчання музей розглядається як невід’ємна світова культура. Поглиблено вивчаються такі питання: музей у світовій історії, культурі; музей як засіб розширення культурного й інформаційного простору, своєрідний інструмент оформлення в історичному контексті процесів спілкування та взаємодії носіїв культур і субкультур, представників різних соціальних, професійних, вікових, етнічних груп; українська культура та її вплив на розвиток музейної справи; музей і суспільство; основні соціальні функції музеїв.

Особливої уваги потребує вивчення таких питань: поняття Національної музейної політики; основні напрями та засади діяльності держави й суспільства в галузі музейної справи; забезпечення соціально-економічних, правових і наукових умов для ефективної діяльності музеїв; Закон України “Про музеї та музейну справу”; формування сучасної інфраструктури музейної справи; мережі музеїв, підготовка та підвищення кваліфікації музейних кадрів; реалізація державних, регіональних, місцевих програм розвитку музейної справи; підтримка фундаментальних і прикладних наукових досліджень; самоврядування в музеї; гарантії прав і законних інтересів його працівників.

Потребують додаткового опрацювання питання: культурно-освітня діяльність музею в сучасній інтерпретації; інноваційні види, форми роботи з відвідувачами; екскурсія як спільна робота екскурсовода й відвідувача; основні поняття: “екскурсія”, “екскурсійний метод”, “екскурсовод”; популяризація музею; інформація й реклама; музеї як дослідницькі центри; основи дослідницької роботи; виставка як комунікаційний простір, класифікація виставок; дослідження в галузі охорони та збереження музейних фондів у галузі музейної комунікації; принципи диференційного підходу, системності; види та форми пам’яткоохоронної діяльності музею.

У режимі дистанційного навчання необхідно ознайомитися з питаннями: проблема збереження Музейного фонду України, визначення поняття “фонди музею”; музейний фонд як важливий чинник збереження історичної пам’яті народу; основні напрями фондової роботи; формування Музейного фонду України; облік, збереження, страхування Музейного фонду; консервація, реставрація пам’яток як одна із передумов збереження музейних предметів; пам’ятки Музейного фонду в складі Державного реєстру національного культурного надбання; Конвенція ЮНЕСКО як основа охорони культурних цінностей.

Під час проведення дистанційного навчання варто використовувати Інтернет, який має величезні можливості для диференційованої інформації про діяльність музею.

Наразі, уже багато музеїв мають у всесвітній мережі індивідуальну сторінку – сайт, за допомогою якої вони знайомлять своїх комп’ютерних користувачів із перспективними й поточними напрямками діяльності. Інтернет дає змогу організувати інтерактивне спілкування будь-яких професійних груп та аудиторії, відкриває безмежні можливості для представлення музейного продукту.

Одним із проблемних питань музейної справи є впровадження музейного менеджменту та маркетингу. Тому доцільно в дистанційному навчанні зосередити увагу на розгляді музейного менеджменту й маркетингу як дієвих інструментів, які дають змогу не тільки визначати, прогнозувати та задовольняти потреби споживачів музейних послуг, але й іноді ефективно впливати на створення цих потреб і навіть безпосередньо їх формувати.

Дистанційна форма навчання передбачає самостійне вивчення окремих тем, опрацювання лекційного викладу матеріалу та використання їх у практичній діяльності, а також контроль знань.

Література

1. Шевченко В.В. Музеєзнавство : навч. посібник для дистанційного навчання / В.В. Шевченко, І.М. Лемачинська. – К. : Університет Україна, 2007.
2. Юренова Т.Ю. Музей в мировой культуре / Т.Ю. Юренова. – М. : Русское слово, 2003. – 536 с.
3. Музеї України : наук.-попул. журнал / ред. В. Тригуб. – К., 2007–2010.

Г.І. Гудзима,
завідувач відділу
організації дозвілля та гурткової роботи
Національної бібліотеки України для дітей

Бібліотека, школа, музей: шляхи співпраці

Проблеми освіти, перш за все, шкільної, традиційно знаходяться в центрі суспільної уваги. І нас, бібліотекарів, саме життя змушує знати їх, оскільки ми тією чи іншою мірою є учасниками освітнього процесу молодого покоління.

Тому дивно сприймається нарікання на бібліотеки, яке інколи з'являється в засобах масової інформації про те, що вони втрачають свою популярність і навіть можуть зникнути.

Але ми, дитячі бібліотекарі, знаємо, яка кількість дітей відвідує бібліотеки, наскільки переповнені читальні зали після шкільних занять. І головна причина цього – освітній бум, який торкнувся не лише бібліотек, навчальних закладів, але й публічних бібліотек.

Локальні дослідження з вивчення читацьких запитів, які проводяться дитячими бібліотеками України, показують, що більшість школярів приходять до читальних залів, на абонементи, в інформаційно-бібліографічний відділ за літературою зі шкільної програми. В основному, це учні шкіл, середніх спеціальних закладів, але не рідко й студенти перших курсів вишів. Це підтверджує важливість того завдання, яке виконують у сучасних умовах бібліотеки в справі інформаційної підтримки освіти. У читальних залах кількість учнів, які звертаються за програмною літературою, більша, ніж на абонементах, де зберігається ще й дозвіллене читання. Читачі, які звертаються до бібліотек за літературою на допомогу вивченню шкільної програми, – це учні 5–11 класів. З кожним читачем, який звертається до бібліотекаря, проводиться бесіда, його знайомлять із системою каталогів і картотек, дають необхідну інформацію, але жоден фахівець не здатен за декілька хвилин навчити працювати з книгою, виховати основи культури розумової праці.

Вихід вбачаємо в навчанні школярів основам бібліотечно-бібліографічної грамотності, а якщо брати проблему ширше – основам інформаційної культури.

Тому серед пріоритетів роботи дитячих бібліотек України залишається формування користувача нового типу, який міг би володіти багатоаспектною інформаційною діяльністю, що сприяло б вихованню культури читання.

Щодня учні отримують величезну кількість інформації: щоденні газети, журнали, книги, радіо- й телепередачі, отримують вони її і в процесі навчання. Можна з упевненістю сказати, що повноцінним засобом інформації став для них і комп'ютер. Саме впровадження інформаційних технологій відкрило практично необмежені можливості оперування інформацією. Дитячі бібліотеки вже посіли відповідне місце в сучасному інформаційному суспільстві завдяки наданню своїм користувачам широкого доступу до інформації, спектру різноманітних послуг, створенню нових інформаційно-аналітичних продуктів. Сьогодні нікого не дивує, коли йдеться про роботу бібліотек у сітьовому інформаційному середовищі. Бібліотеки не тільки широко використовують інформацію, розміщену в Інтернеті, створюють служби, що допомагають користувачам зорієнтуватися в морі Інтернет-ресурсів, але й створюють власні інформаційні продукти, які представляють на своїх веб-сайтах.

А навчити юних користувачів орієнтуватися в безмежному потоці інформації – завдання дитячих бібліотек. Наприклад, у Національній бібліотеці України для дітей з читачами систематично проводяться бібліотечно-бібліографічні заняття “У світ книги – через комп’ютер”, на яких дітей знайомлять з принципами створення баз даних і системою пошуку в електронному каталозі.

Львівська обласна бібліотека для дітей проводить бібліотечні Інтернет-уроки, на яких дітям роз’яснюються принципи роботи та поведінки в мережі, правила безпеки в Інтернеті й елементи культури користування електронним каталогом. У багатьох бібліотеках для дітей працюють комп’ютерні курси, де юних читачів безкоштовно навчають комп’ютерної грамотності.

У тих бібліотеках, яким не доступні електронні носії інформації, бібліотекарі навчають користувачів працювати з традиційними носіями інформації. При цьому використовується наочна (плакати, виставки довідкових і бібліографічних видань) та усна (бесіди, консультації, огляди) пропаганда. Найпопулярнішою формою прищеплення читачам інформаційної культури, як і в минулі роки, залишаються бібліотечні заняття (уроки) бібліотечно-бібліографічної грамотності. Вони проходять як тренінги “Каталог – це просто” (Луганська обласна дитяча бібліотека), конкурс юних ерудитів “Коли енциклопедія може бути ходячою” (Житомирська обласна дитяча бібліотека).

Різнобічні інформаційні потреби користувачів задовольняють також і бібліографічні посібники. Їх підготовка спрямовується на допомогу користувачам в орієнтуванні в сучасному книжковому потоці, на розвиток їхнього бібліографічного мислення й творчого потенціалу.

Низка посібників, які готують працівники дитячих бібліотек, спрямовані на допомогу у вивченні шкільних предметів. Серед них привертають увагу рекомендаційні списки літератури “Геноцид українського народу” (Тернопільська обласна дитяча бібліотека), “Гомін віків” (Івано-Франківська обласна дитяча бібліотека), “Що читати дітям з історії України”, “Про козацьку славу” (Сумська обласна дитяча бібліотека); серія галузевих посібників “Українська наука у світовій науці” (Національна бібліотека України для дітей) тощо. Ці видання, адресовані як учням, так і вчителям, допомагають відшукати свіжу потрібну інформацію для підготовки уроків.

Особлива увага в дитячих бібліотеках приділяється оптимізації навчально-виховного процесу через тісний контакт із учителями-предметниками.

Стимулюючи потяг школярів до знань, бібліотеки організовують комплексні заходи, що сприяють засвоєнню шкільної програми, навчають самостійно мислити й аналізувати. У дитячих бібліотеках України стало традиційним проведення предметних тижнів, до кожного з якого бібліотекарі готують виставки літератури для додаткового читання, альтернативних підручників, проводять бібліографічні огляди. Так, предметний тиждень фізики, проведений у бібліотеках Рівненщини, об'єднував конференцію “Фізики – лауреати Нобелівської премії”, вечір цікавої фізики “Добрий день, фізико”, виставку книг “Народні прикмети в фізиці” та літературну вікторину “У світі фізики”. У бібліотеках для дітей Черкащини вже кілька років діє цільова програма превентивного виховання дітей, тісно пов’язана з викладанням шкільних предметів із валеології та фізичної культури і спорту. Програмою передбачено цикл годин здоров’я “За хмарою тютюнового диму”, “Гірка правда про маковий рай”, “СНІД – загроза людству” із залученням до участі в них юристів, лікарів, психологів тощо.

Серед різноманітних форм бібліотечного обслуговування, які сприяють засвоєнню предметів шкільної програми, великої популярності набули огляди книжкових виставок “Сьогодні ми вивчаємо в школі...”, “Рекомендуємо до уроку”, “Якщо ти цікавишся...”.

Не залишаються поза увагою дитячих бібліотек і педагогічні кадри. Певна робота на допомогу вчителям ведеться кожною дитячою бібліотекою. Приміром, з метою систематичного прилучення педагогічних кадрів до сучасних інформаційних сервісів, навігації в інформаційних масивах Інтернету, створення цільових електронних ресурсів Херсонською обласною бібліотекою для дітей спільно з науково-методичним центром міського управління освіти розроблено обласну цільову програму “Інтернет для вчителя”. Програмою передбачено комплекс заходів з цільового забезпечення інформацією окремих груп педагогічного загалу шляхом організації Інтернет-днів учителя-предметника.

Для вчителів готуються бібліографічні посібники: довідники, покажчики, списки літератури, календарі пам’ятних дат із різних тем, а також огляди на методичних нарадах вчителів тощо. Дитячі бібліотеки створюють бібліографічні посібники на електронних носіях і пропонують їх на своїх сайтах. Рекомендаційна бібліографія відіграє роль своєрідного орієнтира для вчителів у справі оперативного задоволення їхніх бібліографічних запитів і потреб.

Масова робота на допомогу навчальному процесу в бібліотеках – це поєднання як традиційних, так і впровадження нових форм роботи.

Створюються умови для спілкування читачів між собою та для діалогу бібліотекар – читач, застосовуються ігрові моменти, театралізація з музичним оформленням. Таким чином, захід, проведений у бібліотеці, залишає зернинку знання у свідомості кожного його відвідувача. Адаже школа й дитяча бібліотека працюють з однією метою – виховати розвинену особистість, свідомого громадянина України.

Виховуючи у читачів патріотичні почуття, бібліотеки не обминають увагою такий важливий аспект, як популяризація рідної мови. Проведення тижнів рідної мови, літературних свят привертають увагу читачів до краси та неповторності української мови, підкреслюють значення повсякденного спілкування нею.

Багато заходів присвячуються вшануванню пам'яті українських і зарубіжних письменників. Потрібно відзначити, що особливою популярністю в юних читачів та учителів користуються літературні вечори, години, присвячені письменнику, чия творчість саме в той час вивчається в школі.

Виховуючи в юних читачів почуття гордості та любові до своєї Батьківщини, працівники дитячих бібліотек не забувають виховувати в дітей засобами книги повагу до народів світу, знайомлячи з їхнім життям і культурою. Заходи даної тематики допомагають читачам у вивченні географії, іноземної літератури.

В Україні проводиться акція “Свято читання”, організована Французьким культурним центром і присвячена французькій книзі. Долучилися до акції й дитячі бібліотеки. Слід згадати про відкриття в Національній бібліотеці України для дітей та Херсонській обласній дитячій бібліотеці інформаційного центру “Вікно в Америку для майбутніх лідерів”, робота якого сприяє вивченню юними читачами англійської мови.

Не залишалось поза увагою бібліотечних працівників і таке важливе питання, як виховання екологічної культури, що передбачає поглиблення знань дітей про рослинний і тваринний світ планети, бережливе ставлення до всього живого на землі. З метою розширення світогляду читачів, формування в них дбайливого ставлення до навколишнього середовища, підвищення екологічної культури Чернігівська обласна дитяча бібліотека розробила та працює за довгостроковою програмою “Збережемо нашу планету блакитною і зеленою”, а Первомайська центральна міська дитяча бібліотека Луганської області – за програмою “Буду природі я другом”.

Своєрідною складовою патріотичного виховання підростаючого покоління є краєзнавча робота бібліотек, спрямована на надання в найдоступнішій формі відомостей про їхній край, ознайомлення дітей з його традиціями та народними обрядами. Традиційними партнерами бібліотеки в краєзнавчій роботі виступають музеї і, звичайно ж, користувачі краєзнавчих знань, у тому числі вчителі й учні. Працівники музеїв беруть участь у бібліотечних заходах, виступаючи перед дітьми з цікавими повідомленнями, діти, у свою чергу, відвідують музеї разом із бібліотекарем. Крім того, музеї надають бібліотеці наочну продукцію для проведення краєзнавчих заходів. Приміром, у Національній бібліотеці України для дітей відбулася година-реквієм “Дзвони Чорнобиля”, а Музей Чорнобиля у Києві надав відеоматеріали про цю подію та різноманітну наочність, що допомогло дітям глибше відчувати ту страшну трагедію та зрозуміти, що може таїти в собі мирний атом. Чернівецька обласна бібліотека для дітей щороку в день народження батька Володимира Івасюка Михайла проводить спільно з Обласним меморіальним музеєм В. Івасюка конкурс юних читачів на краще виконання його віршів про сина. Тут також постійно функціонують експозиції меморіального музею В. Івасюка “Шкільні роки батька й сина Івасюків”.

Читачі Національної бібліотеки України для дітей – гуртківці “Творчої майстерні” – залюбки відвідують Музей українського народного декоративного мистецтва, де беруть участь у майстер-класах із писанкарства та тематичних екскурсій “Українська народна писанка”. А учасники лялькової студії “Мрія” цієї ж бібліотеки є частими гостями Музею архітектури та побуту в Пирогово. Зі своїми ляльками вони беруть участь у народних святах, вивчаючи звичаї та обряди нашої Батьківщини.

Розвиток новітніх технологій сьогодні дозволяє читачам побувати далеко від своєї Батьківщини. Наприклад, у Чернігівській обласній дитячій бібліотеці читачі здійснюють віртуальні подорожі відомими музеями світу, які знайомлять з первісним мистецтвом, мистецтвом Індії, Ірану й епохи Відродження.

Сьогодні все більше з’являється бібліотек, у яких організовуються музеї, а їхні традиційні функції (збереження тощо) еволюціонують. Відтворення соціальної пам’яті відбувається не лише за рахунок накопичення книжкових зібрань, але й збору, упорядкованості та просуванню унікальних документів до користувачів.

Відтворення культурної пам'яті народу, у тому числі й побутової культури, інколи відбувається у формах, ніби й далеких від бібліотечних реалій. Наприклад, бібліотека-музей села Виженка, що на Буковині. Поруч із книгами знаходиться місце й для 50-ти вишитих сорочок, і для майстерно розписаних писанок Михайла Фірчука. У такому поєднанні витворів людського розуму й рук надзвичайно цікаво та змістовно в бібліотеці проходять різноманітні заходи, на яких юні читачі мають змогу доторкнутися до скарбів народного мистецтва.

2002 року в дитячій бібліотеці-філії № 7 ім. Г.О. Черкашина Централізованої бібліотечної системи м. Севастополя було відкрито музей письменника, у якому зібрано біля 2000 експонатів, більшість із них – оригінали, а в бібліотеці-філії № 16 відкрито музей ім. Є. Білоусова.

У Київській обласній бібліотеці для дітей діє “Музей книги”, який є складовою частиною відділу рідкісних книг і базою для науковців, педагогів, видавців, письменників. Він відіграє провідну роль в історико-естетичному вихованні дітей-підлітків.

Великою популярністю в юних читачів користується віртуальний музей дитячої книги, розміщений на сайті Національної бібліотеки України для дітей. Користувачі можуть ознайомитися з кращими зразками української та російської дитячої книги 20-х років ХХ ст., з ілюстраціями до них відомих художників.

У багатьох дитячих бібліотеках створюються невеличкі красназавчі куточки на абонементних чи в читальних залах. Такий підхід помітно трансформує бібліотеку, формує новий стиль її творчої діяльності, новий імідж, а за рахунок розвитку художньо-образного змісту збагачує традиційно книжкове спрямування. Сучасні талановиті бібліотекарі найчастіше інтуїтивно відтворюють кращі культурні, у тому числі національні, традиції, створюючи за допомогою музейних форм (яскравих, образних, а тому легших для сприйняття), так звану, емоційну пам'ять народу. Ця пам'ять стимулює розвиток національної, етнічної самосвідомості і, закріплюючи знання про минуле, підтримує людей, заряджає їх “історичним оптимізмом”.

На завершення треба зазначити: весь комплекс роботи дитячих бібліотек покликаний залучити школярів до читання книг із різних тем, навчити їх самостійно орієнтуватися в широкому потоці традиційної й електронної інформації, прищепити навички вдумливого читання. А від того, наскільки начитаним, освіченим, інтелектуально розвиненим виросте покоління юних громадян України, залежить стан суспільства в цілому, бо все починається з дитинства. Не будемо забувати цю істину.

І.М. Медведєва,
викладач кафедри українознавства та гуманітарної освіти
Донбаської державної машинобудівної академії

Освітня діяльність музею – базис для формування музейної педагогіки

Базою для виникнення та становлення музейної педагогіки як науки став високий рівень організації освітньої діяльності музею, функціональне обумовлення якого полягає в реалізації освітньої функції. У наукових колах зарубіжних і вітчизняних учених точиться дискусія щодо визначення цієї функції власне музейною чи специфічною. Зарубіжні вчені (З. Странські, А. Гротте, К. Хадсон, Ф. Вайдахер) визнають існування освітньої функції, але вважають її специфічною. Вони пропонують не переносити досвід та науково-дослідні традиції загальноосвітніх закладів у музей. Науковці припускають реалізацію цієї функції як засобу для активізації мислетворчої діяльності, адже до специфічних завдань музею належить не інформування, а створення можливостей для емоційного переживання. К. Хадсон так характеризує освітню функцію музею :“У певному сенсі усі музеї звичайно ж дидактичні, вони дають можливість чомусь навчатися, однак існує велика різниця між навчанням і повчанням. Добрий той музей, який пропонує сприятливу, стимулювальну навчальну атмосферу...” (Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посібник. – Львів, 2005. – С. 187).

Вітчизняні та російські музеєзнавці надають освітній функції переважного значення. Ще радянські музеї вдало поєднували власне музейну діяльність з освітньою та виховною. У сучасних українських музеях більшість форм і методів діяльності спрямовані на реалізацію освітньо-виховної функції, яка визначається як головна.

Освітньо-виховна функція музею обумовлюється інформаційними й експресивними властивостями музейних предметів, а також пізнавальним та культурним попитом суспільства. Реалізація освітньо-виховної функції здійснюється у двох напрямках – просвітницькому й освітньому, через організацію експозиції та різноманітних форм взаємодії музею з відвідувачами. Особливою формою передачі інформації, властивій тільки музею, є музейні предмети, із яких складається експозиція. Інформаційні й експресивні можливості музейної експозиції відкривають широкі перспективи щодо виховання духовної культури особистості, розвитку естетичних смаків, емоційної сфери. Динаміка освітньо-виховної функції пов'язана, перш за все, з новими підходами у взаємодії музею з відвідувачами.

Міцним підґрунтям для інноваційних підходів є традиційні форми й методи діяльності музею, серед яких: екскурсія, лекція, консультація, наукові читання (конференція, сесія, засідання), клуб (гурток, студія), конкурс (олімпіада, вікторина), зустрічі з цікавими людьми, концерт, літературний вечір, театралізований виступ, свято, історична гра тощо.

Ці форми набувають музейного значення лише тоді, коли з їхньою допомогою втілюється ідея синтезу предметного середовища й мистецтва. Прикладом втілення ідеї синтезу стало створення Ермітажного театру (1932–1935) відомим музикантом С.Л. Гінзбургом, де була реалізована концепція музею, що звучить. У музеї постійно влаштовувалися вистави, на яких предметне історико-культурне середовище взаємодіяло з музикою, танцем, літературою. Це сприяло кращій передачі образу й атмосфери певної епохи.

Використання нестандартних рішень в організації експозицій і форм роботи з відвідувачами на сучасному етапі значно розширили сферу освітньо-виховної функції музею. Головна мета сучасного освітнього процесу в музеї – створення єдиного історико-культурного простору й введення в нього індивіда. Досягнення цієї мети вимагає вирішення низки завдань, таких як формування ціннісного ставлення до предметної сторони реальності, розвиток асоціативної уяви, образного мислення, культурологічної свідомості, здатності до самостійного міркування, творчої діяльності й самоаналізу. Інноваційна організація освітньо-музейного процесу не можлива без урахування вікових, соціально-психологічних і демографічних особливостей відвідувачів.

Широке застосування освітньої функції та накопичений досвід її практичної реалізації стимулювали становлення й розвиток нової галузі музеєзнавства – музейної педагогіки. Предметом вивчення нової наукової дисципліни стали закономірності, принципи, методи роботи музею з різною віковою аудиторією. Основним об'єктом вивчення є культурно-освітні аспекти музейної комунікації, спрямовані на формування вільної, творчої, ініціативної особистості. Головним суб'єктом музейної діяльності стає не фонд, а відвідувач, у колі інтересів якого відбувається вся робота музею. Фонди, експозиція, різноманітні аспекти музейної діяльності розглядаються як умови для вирішення єдиної мети – навчання та виховання.

Л.П. Соляник (Гржимайло),
заступник директора з наукової діяльності
Київської обласної бібліотеки для дітей,
заслужений працівник культури України

Джерело раритетів – Київська обласна бібліотека для дітей

Перша спеціалізована бібліотека для дітей у Києві, в Україні і в Європі була організована педагогом однієї з київських гімназій Дорою Доброю у серпні 1909 р. у бельетажі в центрі м. Києва на вул. Прорізній, 9 на основі власного книгозібрання. Нині це Київська обласна бібліотека для дітей.

Головне значення Д.Ю. Добра та працівники бібліотеки приділяли відбору літератури, питанням комплектування. Документальний масив бібліотеки за станом на 1914 р. нараховував 6 тис. одиниць зберігання.

1919 р. Наркомосом було прийнято рішення про створення Музею дитячої книги на базі бібліотеки Д.Ю. Доброї (нині Київська обласна бібліотека для дітей).

Через буремний період визвольних змагань на території України дане рішення певний час не було втілено в життя. До цього питання повернулися 1922 р. і протягом 5 років на базі Київської центральної бібліотеки для дітей (нині Київська обласна бібліотека для дітей) було створено перший і єдиний в Україні та в колишньому СРСР Музей дитячої книги, основу якого склали: книжкові фонди бібліотеки Д.Ю. Доброї, бібліотек-читалень “Ліги захисту дитинства” та бібліотеки Педагогічного музею. Робота зі створення музею була завершена 1927 р. Він став базою для науковців, що працюють в дитячій царині, педагогів, видавців, художників-ілюстраторів, письменників, поетів і відігравав значну роль в історично-естетичному вихованні дітей і підлітків.

Зараз Музей книги є складовою відділу рідкісних, цінних та архівних документів Київської обласної бібліотеки для дітей та активно й багатопланово використовується за призначенням. Крім того, до складу фонду відділу рідкісних видань увійшли книги, які залишилися з 20–30-х років, довоєнного та повоєнного періоду. Таким чином, відділ створений на базі книжкового фонду, який був основою попереднього періоду, починаючи з дня існування бібліотеки та закінчуючи повоєнними роками.

Загальна кількість носіїв інформації відділу рідкісних видань становить понад 33 тисячі одиниць зберігання: понад 22 тис. примірників книг і понад 10 тис. примірників періодичних видань (103 назви журналів).

За змістом, ще за часів Д.Ю. Доброї, це було досить солідне книгозібрання. Фундаментальні твори всесвітньовідомих авторів про рослинний і тваринний світ, словники відомих видавців, як-то: брати Гранат, Брокгауз та Ефрон, словники вчених-мовознавців Бориса Грінченка та Володимира Даля, а також інші зразки енциклопедичного книгодруку кінця XIX – початку XX сторіч (користуються постійним попитом читачів).

Вагому частину фонду складають книги французькою, німецькою, польською мовами. Це паризькі, берлінські, варшавські видання. Їх закупував за кордоном і продавав у своїх книжкових крамницях відомий південноросійський книговидавець Ф.О. Йогансон. Саме в його книготоргових салонах, головним чином, Д.Ю. Добра комплектувала свою бібліотеку. Завдяки цьому, читачі мали й мають змогу читати мовою оригіналу всесвітньовідомі твори Ж. Верна, казки Ш. Перро, байки Лафонтена, геніальні твори Гете й інших класиків.

Найстародавніше видання у відділі рідкісних видань – книга під назвою “О всех науках для употребления юношества и женщин” (М.: Импер. ун-тет та коште книгодерж. Хр. Людв. Вевера, 1764.). Досить цікаве довідкове видання, у якому інформація подається в режимі “запитання – відповідь”, текст друкується двома мовами: німецькою та російською.

Серед цінних видань є зразки, авторами яких виступають короновані особи. Прикладом може бути невеличка книжечка для молодших читачів, яка складається з двох поетичних казок: “Омуль” та “Замок Відьом”. Автором цих казок є румунська королева Єлизавета II, яка друкувала свої твори під псевдонімом Кармен Сільва.

Понад сто примірників книг являють собою цінну не тільки за змістом, але й у поліграфічному оформленні літературу. Вони мають оправи з натуральної шкіри із золотим тисненням, з інкрустованого дерева, їх прикрашають золоті обрізи по вертикалі та горизонталі. Такі видання прикрашали імператорські бібліотеки, бібліотеки аристократії, сановних кіл Російської імперії XIX – початку XX сторіч.

Україніка представлена менш різноманітно, тому що, у свій час, коли створювався Державний музей книги та книгодруку України, багато української літератури було передано у фонди музею, але наявна україніка являє собою досить цінну частину книгозібрання.

Завдяки книгам, які збереглися у відділі рідкісних видань, можна уявити географію книгодруку на Україні та мати уявлення про розвиток книговидавничої діяльності протягом багатьох десятиліть. Наприклад, твори класиків української літератури Т. Шевченка, О. Кобилянської, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Коцюбинського, Марка Вовчка, Д. Марковича та багатьох інших (особливо їх твори для дітей), незважаючи на історичні лихоліття, постійно видавалися дешевим коштом і за часів Директорії, і за часів гетьмана Скоропадського, і за часів Центральної Ради. Досить активну видавничу діяльність на початку XX сторіччя вело Педагогічне Бюро Полтавського Губерніяльного Земства (1918 року – Полтавська Народна Губерніяльна Управа). Коштом цієї установи була заснована серія “Книжки рідних письменників для читання в класі”. Зразки цієї серії є у відділі рідкісних видань.

Окрасою колекції україніки є також рідкісні примірники книг для дітей, які виходили наприкінці XIX – на початку XX сторіччя у видавництвах Катеринослава, нині Дніпропетровськ (І. Вісьман та І. Мордхілевич; “Стежка додому”), Черкас (“Сіяч”), Чернігова (видавництво Губерн. Земства), Чернівців (“Весна”), Одеси (О.С. Великанов), у харківських і херсонських видавництвах.

Зберігаються у відділі і до послуг дослідників книги, видані в Україні протягом 20-х років. Значну частину складають ілюстровані книжечки для читачів наймолодшої вікової категорії. Окрім змісту та ілюстрацій, ця література цікава ще й тим, що була видана видавництвами, які вже припинили своє існування або змінили назву. Це такі, як: “Книгоспілка”, “Культура”, “Час”, “Рух”, “Молодий робітник” тощо.

Третину документального масиву складають періодичні видання для дітей і спеціалістів, що працюють із дітьми. Журнали для дітей зберігаються з 1819 року. Це, насамперед, “Детское чтение для сердца и разума”, а також більш пізніші видання “Подснежник”, “Малютка”, “Маяк”, “Игрушечка”, “Золотое детство”, “Путеводный огонек” та інші. Для педагогів і батьків – “Педагогический листок” та “Вестник воспитания”. З українських журналів (на жаль, розрізнені примірники) – “Дзвінок” (1899), “Волошки” (1917), “Червона калина” (1921–1922), “Червоні квіти” (20-ті роки). Слід зазначити, що ілюстрований журнал для дітей “Волошки” видавався однойменним Товариством і друкувався у друкарні Центральної Ради.

Є у відділі рідкісних видань декілька цікавих подарованих колекцій. Прикладом може бути колекція видань другої половини ХІХ – початку ХХ сторіччя в кількості 358 примірників нотного друку. Майже половину колекції складають видання, що виходили в українських видавництвах.

Цінною для бібліотеки є колекція книг з автографами письменників, художників, відомих людей, які мали і мають тісні зв'язки з бібліотекою. Ця колекція налічує близько двохсот примірників і постійно поповнюється.

На допомогу читачам у відділі створено певний довідковий апарат. Крім алфавітного каталогу, створена картотека “Питання організації бібліотечної справи в Україні на сторінках бібліотечної періодики 1917–1940 рр.”, необхідність якої була обумовлена запитами читачів-студентів середніх і вищих бібліотечних навчальних закладів. До послуг читачів також “Алфавітна картотека періодичних видань”, картотеки: “Книги українських авторів, видані українськими та російськими видавництвами у ХІХ – на початку ХХ сторіччя” та “Книги російських та інших авторів, видані на Україні в ХІХ – на початку ХХ сторіччя”. Ведеться робота зі створення алфавітної картотеки “Художні твори на сторінках періодичних видань для дітей. ХІХ – перша половина ХХ сторіччя”.

З метою інформації про відділ та популяризації літератури серед читачів, відділом рідкісних видань створюються бібліографічні посібники, які презентують ту чи іншу книгу або тематичну добірку.

Відділ рідкісних видань обслуговує всі вікові категорії читачів, працює в режимі читального залу за попередніми замовленнями. Фотографування та копіювання документів заборонено.

Документальні фонди Київської обласної бібліотеки для дітей, головної бібліотеки Київщини, – справжнє джерело раритетів у сучасній Україні.

Н.І. Безручко,
директор Центральної бібліотеки
ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва

Позиціонування для співробітництва: бібліотеки, школи, музеї

Нове тисячоліття вже отримало немало визначень, в основному, життєстверджувального характеру: вік інформації, духовності, гуманізму, а ЮНЕСКО оголосило його віком освіти. Адже одним із ключових ресурсів для національного розвитку є рівень культури й освіти населення. Поняття освіченості з кожним роком розширюється, включаючи в себе все нові складники: у новому інформаційному суспільстві вимоги до людини зростають. Однак головною залишається читання, яке, за висловлюваннями американських спеціалістів, є ключем до століття інформації. Сьогодні воно актуальне в більшості західних країн. На початку 70-х, а також 80-х рр., у західних країнах відбувся процес усвідомлення феномену: часткова чи повна втрата значними групами населення навичок читання, низький рівень сприйняття прочитаного призводить до негативних соціальних та економічних наслідків. Тому, починаючи з 80-х рр., цій проблемі надається особлива увага.

Сьогодні Бібліотека для дітей досягла такого рівня, накопичила стільки ресурсів, що по праву може стати школою читацької майстерності, посісти місце лідера в залученні дітей до читання як духовної діяльності. Адже навчити дітей шукати та знаходити певну інформацію не важко – це технологічна операція. Перетворення читання в засіб, а бібліотеки – у центр інформації знищує духовну складову першого та виховну другого. Бо великі духовні скарби, що зберігаються в бібліотеках, заморожуються або реалізуються в малій дозі на рівні дайджестів. Роблячи ставку на інформаційну діяльність, бібліотека зрощує споживача, а не творця.

Розуміння розвивального характеру читання для молодого покоління, у першу чергу, можливе тільки при одночасній увазі до механізмів розвитку зростаючої людини та до змісту читання, тобто до аналізу виховних можливостей літератури, яка “споживається”: до її естетичної природи, ідейно-художнього змісту тощо. Бібліотекарі, педагоги, батьки намагаються окреслити простір читання дітей, керуючись правом юної особистості на свій вибір, враховуючи об’єктивні закономірності вікового фізіологічного, психічного формування та розвитку дитини, поступального процесу пізнання нею реальності, її духовного, інтелектуального становлення.

Тому у виховній роботі ми звертаємося до наших національних першоджерел, тобто життя, побуту, традицій українських аристократичних родин. Саме на цьому матеріалі намагаємось формувати розуміння дітьми мети, смислу та цінності життя, морально-етичних основ національного буття, виховувати почуття гордості, національної честі та гідності. Приклади виховання в аристократичних родинах слугують важливим уроком для сучасного “українського виховання”, яке однією з проблем вважає національну. Бо без національної свідомості, без заглиблення дитини в національні традиції, поза колосальним впливом рідної мови годі говорити про національне виховання в широкому розумінні. Як визначав К. Ушинський, нація – це сукупність різноманітних ознак душі, розуму й тіла, що проявляється в характері, поведінці, способі мислення, психології людини. Тому видатний педагог у своїх дослідженнях постійно користувався термінами: “англійське виховання”, “німецьке виховання”, “французьке виховання” тощо. У поглядах на національну природу виховання К. Ушинський дійшов висновку, що в кожного з європейських народів особлива національна система виховання, мета й засоби досягнення цієї мети. Сучасна школа перебуває на “переломному” етапі, коли усталені традиції піддаються змінам. Те, що здавалося бездоганно добрим 50 років тому, має, з погляду українського вченого, педагога Г. Ващенко, розвиватися, трансформуватися. У книзі “Виховний ідеал”, розмірковуючи про цілі виховання, учений підкреслює, що треба зважати не тільки на традиції, а й на ті завдання, що ставить перед нами сучасне й майбутнє.

Розуміючи, що ці висновки педагогічної науки є наріжним каменем виховання, сприяючи творчій самореалізації особистості дитини в процесі читання, бібліотекарі забезпечують її майбутнє, надають процесу читання життєзначимий смисл, духовно та морально розвивають читача. В останні десятиліття світ дитинства як складний психо-соціокультурний феномен перебуває в центрі уваги соціологів, психологів, фольклористів. Сучасні діти, молодь визнані носіями й творцями субкультури, яка виростає з надр національної традиції та становить певну стадію її розвитку.

Дошкільнята й школярі читають не лише за навчальною програмою. За роки незалежності вироблено такі напрями: україніка, світова художня література у перекладах і оригіналах; орієнтуємось на оновлені шкільні програми. Розробляються актуальні теми: “Україна як держава”, “Україна – Європа – Світ”, “Здоровий спосіб життя”, “Безпека життєдіяльності”, “Екологія”. Ще до початку 90-х рр. наші бібліотекарі відкрили дітям дуже цікаву тему “Українські імена в світовій науці, культурі, літературі”.

У бібліотеці створюються й діють авторські проекти-програми (наприклад, для дошкільнят “Мої перші кроки в бібліотеці”), метою яких є підвищення статусу читання у свідомості юних читачів. Проводяться Дні дитячої книги, зустрічі з письменниками, творчі вечори, історичні екскурси тощо. Кожен із цих заходів є вартісним і впливає на загальне покращення ситуації, але вплив цей мінімальний, оскільки і конкурси, і презентації, і публікації є самодостатніми й цілісними, проте не є елементами, частинами складнішої картини.

Сьогодні Україні необхідна державна система керівництва дитячим читанням, яка забезпечувала б виховання нової генерації молоді в Україні. Ця система, як ми вже наголосили, має бути заснована на традиціях національної педагогіки та передбачала б всебічний гармонійний розвиток дитини.

Система повинна складатися із дитячих садків, шкіл, бібліотек для дітей, музеїв, позашкільних дитячих організацій.

Бібліотеки, музеї, школи мають спільну мету, адже основна характеристика їх у тому, що вони є суспільними інститутами, які підтримують як систему освіти, так і самоосвіти людини, і відіграють однаково важливу роль у збереженні, організації культурної й історичної спадщини суспільства. Тому ми поширюємо співробітництво з ними, використовуючи ресурси одне одного. Нині в Україні, як і в багатьох країнах світу (США – Інститут музейних і бібліотечних служб; Німеччина – Музейно-педагогічний центр), відбувається зміцнення партнерських відносин між ними, що передбачають використання ресурсів і знань, які слугують вихованню, освіті дитини.

З метою розвитку нових освітніх програм із використанням нових інформаційних технологій співпраця зі школами, музеями набуває ще більшого значення, тому ми намагаємося ввійти та створити мережу, яка в широкому сенсі цього слова найбільш ефективно відповідає потребам незалежного учня, що має свободу вибору. Варто сказати й те, що організація доступу до фондів через World Wide Web змінила і змінює використання матеріалів у бібліотеках, музеях, школах. Принаймні з точки зору споживача стає все важче провести межу між цими трьома типами закладів.

Центральна бібліотека ім. Т.Г. Шевченка для дітей, статус якої – науково-дослідний, інформаційний і консультативний центр з питань культурного розвитку дітей м. Києва, започаткувала більш ніж 15 років тому систему координаційної роботи зі школами.

Було підписано спільні накази Головного управління освіти і науки, Головного управління культури і мистецтв, ініційовані Центральною бібліотекою ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва, про закріплення районних бібліотек для дітей за певними школами з метою охоплення дітей читанням, забезпечення системної роботи для створення рівних можливостей у надбанні знань незалежно від умов проживання, місцезнаходження, використовуючи ресурси державних бібліотек і шкільних. Це передбачало проведення заходів до визначних подій і пам'ятних дат України, світу, презентацію нових імен видатних українців, літературних проектів у школах, гімназіях, ліцеях. Наприклад, Центральна бібліотека ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва, ліцеї № 100, № 142, “Діалог”, Інститут історії України, Мала академія наук України стали засновниками історико-краєзнавчого клубу “Досвіт”, метою якого є наукове вивчення питань, які ще не досить досліджені істориками: зокрема бій під Крутами 1918 р., голодомор в Україні, оборона Києва під час Другої світової війни.

У рамках клубу було проведено Міжнародну конференцію “Голодомор в Україні 1932–1933 рр.”, участь у якій взяли діти з Польщі, Росії. Також планується проведення Міжнародної конференції “Національно-патріотичний рух в Україні під час Другої світової війни”.

До співпраці також залучаються школи мистецтв, музичні, художні школи. Щорічно в бібліотеках міста спільно проводяться конкурси малюнків “Київ і кияни очима дітей”, працює літературний театр “Кобзарик”, участь у яких беруть вихованці мистецьких навчальних закладів, які показують вистави для дітей зі шкіл-інтернатів. До масових заходів, які проводить бібліотека, залучаються юні композитори та виконавці дитячої музичної школи ім. Л.М. Ревуцького.

Традиційно в рамках спільної роботи Центральної бібліотеки ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва зі школами, проводяться:

- екскурсії по бібліотеці для знайомства з бібліотекою, книгою, іншими інформаційними ресурсами, посвячення в читачі;
- бібліотечно-бібліографічні заняття в рамках факультативу “Інформаційна культура особистості”, під час яких читачам-учням надаються навички користування довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки (електронна картотека статей, база даних “Шевченкіана”, енциклопедії, словники);
- заходи в рамках Всеукраїнських і загальноміських бібліотечних акцій, конкурсів “Київ – Європейська столиця”, “Суперчитач року”, “Моя мала батьківщина”. Так, у рамках конкурсу “Моя мала батьківщина” разом із краєзнавчим гуртком “Дослідник” школи № 102 була виготовлена книжка-саморобка “Моя мала батьківщина”.

Читачі-школярі стають учасниками літературно-мистецьких заходів, театралізованих літературних вистав, зустрічей з письменниками, науковцями, мистецтвознавцями, громадськими діячами. Значний інтерес у дітей, активність викликало літературно-музичне свято “Іван Франко – мов дух стихії, що творить в нас і серед нас” для учнів 8-А класу ліцею № 142, літературне свято до Дня української мови та писемності “Без мови немає країни – мову, як матір, любіть!” для учнів 5-Б класу школи № 102 тощо.

Інформація, необхідна вчителю, системно надається в рамках центру, що діє в бібліотеці “Інформаційний простір дружній до дитини”.

Київ – столиця європейської держави, мегаполіс із розвиненою структурою мистецьких закладів, зокрема музеїв, які в більшості своїй і зосереджені в столиці. Працівники цих установ, розвиваючи партнерські зв'язки, зокрема з нами, надають свої ресурси користувачам, у тому числі дітям, учителям, тим самим дбаючи про створення цілісної системи впливу на духовний, інтелектуальний розвиток молодих киян. Значний вплив на користувачів, відвідувачів має наочність, тематичні експозиції. Для цього влаштовуються зустрічі з науковцями Державного музею книги та друкарства України. Приміром, на занятті “Історія книги” в бібліотеці (працівник музею Л.П. Парійська) діти дізнались про перші алфавіти, цікаві факти створення перших книг, переглянули фотографії та закріпили ці знання під час екскурсії в музей цілим класом.

Бібліотекарі Центральної бібліотеки ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва під час “Шевченківського березня”, традиційного циклу заходів до святкування Дня народження Т.Г. Шевченка, проводять заочні подорожі залами музею Т.Г. Шевченка: “Дитячі роки Т.Г. Шевченка” (Л.В. Давидовська), слухають доповіді “Кобзар у роки Другої світової війни”, “Шевченко і діти” (Т.П. Дворніченко), які сприяють зародженню в дитячих душах високих почуттів до Батьківщини, її історії, спонукають більше дізнатися про славетного українського сина Т.Г. Шевченка.

У межах цільової комплексної програми “Кобзар у вашому домі” з учнями проводяться: мистецький вернісаж “Любов і шана вічна Кобзареві...”, “Земля, яку сховає Тарас...” (із Державним музеєм літератури), етнографічне свято “Тарасова світлиця” (із Державним музеєм Т.Г.Шевченка), заочна подорож по залах Державного музею Т.Г.Шевченка “Скарби Шевченкового дому”, конкурс дитячих книжок “Тарасовими шляхами”, наслідком якого стала видана Центральною бібліотекою ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва збірка поезій, оповідань дітей “Тарасовими шляхами”. Саморобна книжка стала переможницею Всеукраїнського конкурсу дитячих творів за тією самою темою.

Це лише деякі приклади. А по суті, уся ця робота і є програмою “Бібліотека, школа, музей: спілкування на користь майбутнього”, метою і результатом якої є: надати пріоритет освітнім, виховним напрямам роботи; спільними зусиллями об’єднати потенціал бібліотеки, школи, дошкільних установ, музею для поглиблення інтересів молоді, дітей до навчання, розширення кола читання, сприяння педагогам, вихователям в ефективності роботи серед учнів; удосконалити форми та методи обслуговування користувачів на допомогу освіті й самоосвіті; формувати інформаційну культуру дітей, учителів, бібліотекарів.

Щоб осмислити свою нову місію та не обманути чекання користувача, бібліотекар повинен орієнтуватись у просторі сучасного суспільства. Він повинен постійно вчитися. І особлива роль тут належить ДАПККК Міністерства культури. Зокрема, важливим є процес безперервного вивчення новітніх ідей, напрямів діяльності кожного з партнерів, адже спільна робота вимагає збагачення знань.

Сьогодні є необхідність створення **Всеукраїнської програми**, спільних скоординованих заходів із використання ресурсів бібліотек, музеїв, шкіл для створення цілісної системи виховання дітей в Україні, які слід розробляти на найвищому рівні. Авторами й виконавцями їх мають бути, зокрема, і Комітет з питань культури та духовності Верховної Ради України, Міністерство освіти і науки, Міністерство культури, Міністерство фінансів, Національна рада з телебачення та радіомовлення, Всеукраїнське товариство “Просвіта”, асоціації та громадські організації: Форум видавців, Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів, асоціації бібліотекарів, вчителів, асоціації та творчі спілки письменників, художників, рекламистів, музейників. Ця Програма повинна втілюватися приблизно у сфері забезпечення однакового доступу до знань у всіх регіонах України.

Якщо говорити про нову національну літературу, то варто оголосити регіональні та всеукраїнські конкурси на твори для дітей, провести конкурси ілюстраторів, здійснити рейтингові опитування (“Діти обирають улюблену книгу”, “Улюблений герой”), щорічно проводити Всеукраїнський читацький конкурс для підлітків (уже здійснюється з бібліотеками України спільно під час Львівського книжкового форуму), провести фестиваль дитячих ілюстрацій і насамкінець – змінити шкільну програму з літератури, додавши туди більше сучасних творів зі збільшенням кількості годин (а не 2 год на тиждень, як є на сьогодні).

І тоді бібліотеки, школи, музеї як виховні соціальні інститути, що мають можливість отримувати зворотний зв’язок з особистістю, яким належить виявляти, відкривати, використовувати, стануть центрами психологічної підтримки, інтелектуального розвитку та захисту дитинства.

Л.Б. Прохорова,
молодший науковий співробітник
Музею історії міста Горлівка

Комплексний підхід до науково-просвітницької діяльності: програми та проекти Музею історії міста Горлівка

Науково-просвітницька робота музею є результатом науково-дослідницької та науково-експозиційної діяльності музейної установи. Просвітницькі заходи в сучасній музейній практиці набувають рис проектів і програм, спрямованих на більш ефективне використання накопиченого досвіду та наукових досліджень. У Донецькому обласному конкурсі на кращий музейний проект року переможцем став Музей історії міста Горлівка: “Росту для тебе, моє місто”.

Мета цього проекту полягає у формуванні особистості з глибоким відчуттям свого коріння; у розвитку кращих ментальних рис дитини, у пробудженні інтересу та прищепленні глибокої любові до історії рідного міста, краю, літератури, поваги до символів, традицій і звичаїв українців. Дитинство і юність – особливі періоди людського життя. Саме на цих етапах людина прагне щось дізнатися, побачити, спитати, вислухати. Але для того, щоб розвинути всі ці здібності в дитині, підлітку чи в молодій людині недостатньо лише епізодичних, розрізнених відвідувань музею. Повинна бути система. Тому й було створено цей проект.

Проект “Росту для тебе, моє місто” складається з кількох музейних програм, розрахованих на різну за віком і підготовкою аудиторію.

Для молодших школярів – “Віконце в історію”. Програма розрахована на два роки, напружувала постійну аудиторію, яка має тенденцію до розширення. Тобто кількість залучених до програми шкіл зростає. Вона розрахована на співдружність музейного педагога та вчителя початкових класів. Тематика занять не тільки співпадає зі шкільною програмою початкових класів, а й дозволяє абстрактні поняття в розумінні сучасної дитини зробити реальними за допомогою музейних предметів. Тобто дитина може не лише побачити предмет, про який розповідав учитель на уроці, але й спробувати його в дії. Наприклад, дістати горщик із печі, принести воду за допомогою коромисла та цеберок тощо. Крім того, гнучкість і варіативність цієї програми дозволяє вчителю діяти за власним розсудом: будувати курс, змінюючи послідовність тем, їх співвідношення.

Велика кількість різноманітних методичних прийомів робить заняття не схожими одне на одне. Тематичне заняття “Весна іде, чудову писанку несе” передбачає в собі не лише розповідь про найвеличніше християнське свято, а й можливість своїми руками, за допомогою насіння, створити великодню писанку. А на занятті “Як сорочка в полі виросла” діти стають дійовими особами цікавої казки.

Методичні розробки музейних занять надруковані окремими збірками, що є зручним посібником для музейного педагога.

Для школярів середнього віку – “Стежками минулого”. Програма, що була започаткована, є логічним продовженням програми “Віконце в історію”. Тематичні заняття за своїм змістом відповідають віку аудиторії, а також співпадають зі шкільною програмою. “Про що розповіли партизанські реліквії” і “Заговорила козацька минувшина” – тематичні заняття, які вже розроблені, використовуються в музейній практиці. Вони мають історично-патріотичний напрям. “Таємниці давнини” (для юного археолога) і “Скарбниці скрині” (для юної господарки) знаходяться в стані розробки та мають історично-етнографічне забарвлення. Методичні прийоми, що використовуються на заняттях, містять елементи інтерактиву. Аудиторія не лише сприймає інформацію, а й має можливість бути активним учасником музейної екскурсії.

Для старшокласників і студентів – “Музи в гостях Клію”, засідання інтерактивного клубу “Діалог”. Програма розрахована на розвиток і підвищення загального культурного рівня молоді:

- “Два обличчя поезії. Полігімнія і Каліюпа” (про літературні традиції Горлівки та їхніх представників);
- “Мельпомена у храмі муз” (про театральні традиції міста);
- “Під покровительством Уранії. Подорож до початку” (про космічні розвідки сучасників);
- “Мистецтво муз” (з історії музичних інструментів).

Треба зауважити, що ці тематичні заходи передбачають участь у них не лише музейних співробітників і екскурсантів, але й запрошених представників творчих кіл міста. У музеї в межах цього проекту було влаштовано комплексне обслуговування відвідувачів, тобто відбувалося кілька заходів протягом одного дня. Для різних аудиторій виступали спеціально запрошені представники творчих колективів: творча група “Музеї” із програмою “Серце поета”; представники міського літературного об’єднання “Забій”; творча молодь. Тобто було показано увесь спектр літературної творчості в місті.

Наприклад, захід “Мельпомена у храмі муз” є справжнім театральним дійством. Екскурсанти отримали не тільки інформацію про театральні традиції рідного міста, а й стали глядачами театральної вистави за п’єсою Карпенка-Карого “Сто тисяч” у виконанні самодіяльного театрального колективу Горлівської гімназії “Інтелект”. Цей самий театральний колектив до Міжнародного дня театру представив фрагмент п’єси І.П. Котляревського “Наталка Полтавка”

Продовження цієї програми передбачає розробку заходу до Всесвітнього дня музики “Мистецтво муз” (з історії музичних інструментів).

Особливе місце в цьому проекті посідає **гра-екскурсія “Застийте столи рушничками, бо іде молода з дружечками”**. Ця екскурсія передбачає інтерактивну методику спілкування – безпосередню участь екскурсантів у проведенні екскурсії. Тобто, виконуючи ролі дійових осіб старовинного весілля – наречених, дружків, сватів – присутні проходять через обряди заручин, обдаровування, єднання тощо.

Варто зазначити, що всі музейні програми з музейного проекту “Росту для тебе, моє місто” розроблені з використанням місцевих матеріалів. Історично-суспільні й інші події розглядаються не лише як загальні, а саме через долі людей і події, які відбувалися в рідному місті. Це сприймається дітьми та молоддю з більшою цікавістю. Бо в музеї можна побачити й почути розповідь про людей, з якими були знайомі їхні бабусі та дідусі, чи вони самі колись чули імена людей, з якими пов’язана історія рідного міста.

Робота **інтерактивного клубу “Діалог”** – це дуже креативний спосіб спілкування з молоддю. Особливістю є те, що члени клубу, планомірно змінюючись, переймають досвід попередніх “клубівців”. Один із напрямів у цій роботі – це залучення до соціологічних досліджень, активної співпраці за музейною програмою “Генеалогія горлівчан”. За допомогою різного виду анкетувань, соціальних опитувань музей спрямовує інтерес сучасної молоді до свого коріння. Певною частиною авторів публікацій у збірках “Генеалогія горлівчан” є учні та студенти навчальних закладів міста.

Підтвердженням життєздатності цього музейного проекту є результати його реалізації.

Кількість заходів, проведених у межах цього проекту, – 87.

Кількість відвідувачів – 5610.

У межах цього проекту до співпраці було залучено 25 із 50 загальноосвітніх шкіл міста і Горлівська гімназія “Інтелект”.

Зі школами № 73, № 1, № 4 і № 8 музей співпрацює не лише зараз, а й співпрацював раніше, і ці школи продовжують брати участь в інших музейних проектах. До цього проекту залучили й вихованців дитячих садків міста. Студенти горлівських технікумів набули вже статусу постійних відвідувачів музейних заходів.

Музейні співробітники, впроваджуючи вищезазначений проект, розрахований на довготривалий термін, на постійну аудиторію, наслідування та збагачення знань, дотримуються мети цілеспрямовано виховувати молодого патріота свого краю, ерудовану людину майбутнього. Тому й назву проект отримав – “Росту для тебе, моє місто!”

Навчання протягом життя стає керівним принципом його мотивації. Для виконання цих рекомендацій системного безперервного навчання необхідно розглядати весь цикл – від навчання в дитинстві, формальної освіти усіх рівнів до самостійного навчання протягом усього дорослого життя, включаючи дистанційну освіту, незважаючи на те, чи видаються за неї сертифікати чи дипломи.

Озброєння людей знаннями – ключовий елемент політики ЄС у відповідь на вимоги інформаційного суспільства, як зазначено у Європейській стратегії працевлаштування (European Employment Strategy) і планах дій з електронного навчання (Learning Action Plan).

Обов'язковою складовою успішних освітніх реформ в Україні є пріоритетний розвиток інтелектуального потенціалу. Світовий досвід підтверджує, що життєвий рівень усіх прошарків населення, соціально-економічна ситуація в країні визначається ступенем освіченості суспільства і його ставленням до інтелектуальних цінностей та інновацій. Лише інтелектуально багате суспільство є гарантом високого рівня життя людей і процвітання держави. Упровадження дистанційного навчання буде сприяти реалізації освітньої концепції розвитку України.

Навчально-інформаційне видання

Врублевська Валентина Борисівна

Скнарь Валентина Кирилівна

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВПРАЦІ БІБЛІОТЕК І МУЗЕЇВ

Відповідальний за випуск
Науковий редактор
Редагування
Комп'ютерне верстання

Г.В. Дячук
В.К. Скнарь
Г.В. Дячук
О.О. Недашковська

Підп. до друку _____ Формат 60x84 1/16. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. _____ Зам. _____ Тираж 100

Видавець і виготівник

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. І.Мазепи, 21

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.